

SERES KRISTÓF
(Ungvár)

Színek és árnyalatok szerepe Kovács Vilmos költészetében
(a kék szín és az égszín árnyalat alapján)

A nyelvi stílusok között a gondolatoknak és érzéseknek nyelvi eszközökkel történő kifejezési módja a szépirodalmi stílus. A szépirodalmi alkotásokban a nyelvi eszközök változatosabb funkciót töltenek be, mint más stílusokban. Különösen nagy hatást vált ki az az irodalmi mű, mely nyelvi elemek segítségével biztosítja stílusszínezetét. Kovács Vilmos költői stílusában ilyen a színnévhasználat. Az általános értelemben felfogott nyelvi stílusnál szélesebb körben elemzem Kovács Vilmos kifejezési rendszerét színneveinek tükrében.

Színek nevezzük a tárgyak, testek, jelenségek azon tulajdonságát, milyenségét, amelyet a szemünkbe jutó fénysugarak hullámhossza és rezgésszáma szerint alakuló látási érzetként észlelünk [ÉKSz 1972:1289]. A színnév pedig ezen érzet nyelvi realizálódása. Minden egyes nyelv sajátos módon tagolja a színek kontinuumát, mégpedig úgy, hogy egyes szakaszait elhatárolja a többitől és önálló (szín)nevekkel látja el. [Kicsi Sándor 1991: 456-7.]

Az 1945 utáni kárpátaljai magyar irodalmi próbálkozásokról, a kárpátaljai nemzetiségi irodalom helyzetéről több tanulmányban is beszámoltak. A magyarországi írók, irodalomtörténészek, irodalomkritikusok közül többen is jó ismerői a kárpátaljai magyar irodalmi életnek. Ugyanakkor Kárpátalja közelmúltja irodalmának teljesebb és hitelesebb feldolgozásával még adós az irodalomtörténet.[Gál 1998: 78.o.]

A két világháború közt kialakult regionális intézményrendszer újraszervezése lehetlenné vált, 1951-ig nem beszélhetünk kárpátaljai magyar irodalomról. Magyar szerkesztésű lap 1965-ig nem volt, ekkor lett azzá a Kárpáti Igaz Szó.[S. Benedek 1993: 93-4.o.]

A kárpátaljai magyar irodalom második világháború utáni legjelentősebb lírikusa Kovács Vilmos. A magyar irodalom legjobb hagyományaitól ösztönözve, de a szovjet „új hullám” költőinek magatartására is figyelve, tudatos esztétikai-etikai koncepciót képviselt. Négy verseskötete jelent meg, egy regénye, valamint egy a kárpátaljai irodalom helyzetéről szóló kiadvány, melyet S. Benedek Andrással közösen írt. Ebben leírta a kárpátaljai magyar irodalom valós helyzetét. Ezért vált helyzete végleg lehetlenné, emiatt rekesztették ki végleg mindenhonnan.

Első kötete 1957-ben jelent meg Vallani kell címmel. Zömmel tájleíró verseket tartalmaz, és néhány olyat, mely még dicséri a rendszert, bár már itt-ott ki-kivillan egy-egy hiba a tökéletesség látszata mögül [Kovács 1957].

A Tavaszi viharok című kötet 1959-ben látta meg a napvilágot. Ebben is domináns a tájlíra, de már előtérbe kerül az emberi sorsok bemutatása is. Reális, de még nem kritikus képeket rajzol meg a falusi életről, a városi rohanásról, az emberek mindennapjairól [Kovács 1959].

Lázás a Föld című kötete 1962-ben jelent meg. Igazi áttörés volt ez költészetében. Ebben jelent meg először a bíráló Kovács Vilmos. A kötet hangvétele, stílusa, egész tartalma lázadt. Lázadt minden ellen, ami akkor szent volt: a képmutatás, a szépítés, az elsimítás, az idealizálás,

a gigantomania ellen. Látta és láttatni merete a hibákat, s ez sokaknak nem tetszett [Kovács 1962].

1968-ban jelent meg a Csillagfénynél című kötet. Ez volt az utolsó, ami még a költő életében látott napvilágot. Egy csalódott ember tekintetén át látjuk a világot a versek olvasása közben. A költő csalódott mindenben és mindenkiben, akiben és amiben csak hitt [Kovács 1968].

Kovács Vilmos legszívesebben a kék színt használta, megterheltségi sorrendben haladva az első helyen áll, 66 alkalommal fordul elő a versekben. A kék a tarka színek közé tartozik, a derült ég színéhez hasonló színű [ÉKSz. 1982: 664].

Szemiotikailag a magasság, a depresszió, a kétség színe. Elsősorban a béke jelképe, asszociálható a tisztasággal, az őszinteséggel, de lehet jelképe a felsőbbrendűségnek és a jámborságnak is.

Az ókori Egyiptomban az igazság színe volt, 1348 óta a széles sötétkék szalag az angol király egyik jelképe. A kékharisnya kifejezés a XV. századi Velencéből ered, Párizsban az 1590-es, Angliában az 1750-es évekre vált közkeletűvé. A keresztény szimbolikában eleinte Isten szolgálojának színe, mára ez a jelentése csak Spanyolországban maradt meg. A kék angyal a főangyal, a kerub volt. Amerikában a blues, mint zenei irányzat, egyfajta édes-bús stílus, szintén a kék, blue szóból ered. A kék irodalom, a kék mozi Európában és Amerikában pornográf tartalmú irodalmat jelent. [Шейнина 2003: 360-361]

A heraldikában fontos szerepe van, az ukrán címer és zászló egyik színe.

Sejnyina a kék 6 jelentését tünteti fel enciklopédiájában: a) ragyogás, b) magasság, c) mélység, d) állandóság, e) igazságosság, f) szomorúság. Megfigyelhető még a kék a g) keménység és a h) tisztaság jelentés is.

a) ragyogás

Szemedben aranyá olvadt az acél

*hideg **kékje**, s melegedni odajár*

álmos csillagfény és fázós holdsugár. [Kovács 1957: 22.]

A fiatalság mindent megszépítő, megfinomító érzékelteti a költő. A **kékje** a mondatban az alany szerepét tölti be. Ezáltal fokozódik stiláris ereje, s segít az emberi természet változásának és állandóságának bemutatásában. A versben követhetők az öregedéssel járó változások, ugyanakkor láthatjuk, hogy az emberi alaptermészet változatlan, s ez leginkább a tekintet ragyogásában mérhető le.

b) magasság

*Csillag voltál, **kék** fényű csillag,*

s hazudnak, akik mondják,

hogy tüzedet tíz ujjal mérték. [Kovács 1968: 30.]

A versben Kovács Vilmos egy kivételes ismeretlen embert emel a magasba. Emberi mivolta háttérbe szorul, s előtérbe kerül egyénisége, életmódja. Emiatt különül el, magaslik ki az átlagosból, s válik életmódja példaértékűvé. Önmagunk vállalására buzdít, mert csak ezáltal válhatunk különlegessé.

c) mélység

Nézed alján a lángoló pontot,

*s két szemednek gondtalan **kék** fényét*

az estébe bontod. [Kovács 1962: 62.]

A költő a női lélek mélységeit fürkészi: mikor mit és miért üzen egy nő *gondtalan kék* tekintete. A vers arra tanít, hogyan mérjük fel az alkalmi párkapcsolatok kockázatát, s hogyan kerüljük el a felesleges csalódást.

d) állandóság

*Egy kék szempár rebben... Nem köszöntem,
de mosolyát megosztja tizennyolc
év szemérme között és közöttem.* [Kovács 1957: 21.]

Az élet állandó dolgainak szépségéről ír a költő. A fiatalok ártatlansága, őszintesége gyönyörködteti a költőt. A *kék szempár* szemérmesen tekint a világra, visszaadja az olvasó és a költő emberekbe vetett hitét.

e) igazságosság

*Csillag ég kék szemem sarkában.
Merre mutat?* [Kovács 1968: 32.]

Az egyén és a rendszer közötti viszony igazságosságának hiányát, egyoldalúságát hangoztatja a költő. Az állandó kétségek, a vádak folytonos cáfolata, az igazság bizonyítása nemcsak elfárasztja az embert, hanem megfosztja polgári mivoltától és az igazságosságba és az egyenlőségbe vetett hitét is meggyengíti.

f) szomorúság

*Szeme kékje már szürkébe tört és
éjfél felé már elvétí az öltést.* [Kovács 1962: 6.]

A fásultság köszön ránk a versből. A tekintet elszürkülése a fáradtság és a csalódottság jele. A tehetetlenség, az álmok elvesztése, a valóság nyomasztó volta megnyomorítja mindazokat, akiknek nincs sem esélyük, sem lehetőségük a pihenésre, a változtatásra. A monotonitás lélekrombolásáról szól a vers.

g) keménység

*Elnem kell, mert láttam az ördögöt.
Emberarca volt és szelíd kék szeme...* [Kovács 1962: 29.]

Kovács Vilmos megmutatja olvasójának a bosszúvágy erejét. A bosszú keserűvé teszi az embert, ugyanakkor hatványozza terhelhetőségét. Egyetlen pozitívumát ismerhetjük fel csupán: konkrét, meghatározható célt vetít a bosszúálló egyén elé, s megtanítja a negatív dolgokban a észrevenni a pozitívumokat.

h) tisztaság

*Kékre dermedt didergő testtel
meleg ágyadba bújik a reggel,...* [Kovács 1968: 22.]

A megújulásba vetett hit, a megújulás fontossága és tisztasága jelenik meg a versben. A múlt szennye semmivé válik, amikor elérkezik egy új nap, egy új kezdet. Szükséges a megújulás, a megtisztulás folyamata, a legkisebb egységektől, az egyéntől és a családtól megkezdve, hogy a világ képes legyen a továbblépésre, a fejlődésre.

Tanulságos a kék szín szimbolikus jelentéseinek előfordulása a kötetekben. A XX. század folyamán a kéknek különlegessé vált a jelentése. Hordozott pátoszt, ünnepélyességet, tiszteletet, ugyanakkor sugárzott békét és háborút, kegyetlenséget és naivitást. Nagy tisztelettel kezelték színeként, többnyire csak magasztos jelentést hordozott. A kárpátaljai magyar irodalomban Kovács Vilmos ábrázolt vele jót és rosszat, békét és viszályt, helyest és helytelent. Erőteljes költészetében a szín negatív hatású szerepeltetése, s ezt a szerepet tökéletesen töltötte be. Bár mennyiségileg a pozitív hatásúakból van több, minőségi tekintetben kompenzálódik a különbség.

A megterheltségi sorrendben első helyen álló kék egyetlen előforduló árnyalata az égszín, az ÉKSz. szerint a derült ég színéhez hasonló színű világoskék. [ÉKSz. 1982: 256]. Kovács Vilmos korai költészetére nem jellemző. Összesen három alkalommal fordul elő, a harmadik kötetben kétszer, a negyedik kötetben egyszer.

Szemiotikailag a levegő, az ég, a békesség színe. Asszociálható a jámborsággal, a halhatatlansággal, a szentlélekkel.

A lojalitás szimbóluma. A голубая кровь kifejezés az arisztokrata származást jelenti. Az újszülött fiúgyermek ruházatának és környezetének meghatározó színe, ezzel erősítve a gyermek nemét. A kék szalag díjat azon utasszállító járművek kapták, melyek az adott távolságot a leggyorsabban teljesítették. Goethe szerint a teljes zűrzavar színe, mindig magával hordozza a sötétséget. Napjainkban a homoszexuálisok megkülönböztetője a szivárványszínű zászló mellett. [Шейнина 2003: 361-362]

A Sejnyina által feltüntetett jelentések közül Kovács Vilmos költészetében 3 fordul elő: a) békesség; b) zűrzavar; c) lojalitás.

a) békesség

... *piros tetők mosolygása,*
égszín falak: *bennük szűkre*
szabott ablakszemek tükre,
s fáradt arcom szépült mása. [Kovács 1968: 59.]

A természet színei megnyugtatják a költőt. A táj, melynek szerves része a falu, minden alkotóelemével, a világoskék falú házzal, lelki feltöltődést nyújtanak a fáradt embernek. Az **égszín** falak a kemény, határozott rendszerű világot finomítják, elviselhetőbbé teszik az ember számára.

b) zűrzavar

Egyenes sorok. A tintád égszín. [Kovács 1962: 22.]

Ironikus tartalmat hordoz a vers. A világos tintával írt egyenes sorok tartalma kelti a zűrzavart. A sorok célja az, hogy az rossz fényt vessenek Kovács Vilmosra. Ő ez ellen emeli fel hangját, s tiltakozik a mocskolódás ellen, ezzel védve alapvető emberi jogait és magánéletét.

c) lojalitás

Levelek. Sorok: kuszák és kékek.
Hány lázas színbe borul a lélek,
ha néha égszín mosolyotok felég! [Kovács 1962: 34.]

A költő mindenkori lojalitásának kifejezője a vers. Ez a lojalitás, hűség több irányú: lojális barátaihoz, hű önmagához és elveihez. Fontos, hogy a lojalitás állandó, hogy nem jellemzi haszonelvűség vagy köpönyegforgatás.

Az égszín elemzése kapcsán következtetésként levonható, hogy a költő nem látta vidámnak a világot, és nem ismert megalkuvást. Ezt a vidám színt is csak ritkán alkalmazta, s egy esetben ironizált is vele. Költői nagyságának bizonyítéka, hogy képes volt negatív tartalom kifejezésére pozitív kifejezőeszközökkel is.

Kovács Vilmos hagyatéka a legjelentősebb a kárpátaljai magyar irodalomban. Költészete világirodalmi színvonalú, színvilága is egyedülálló, színnevei minden esetben mögöttes jelentéstartalmat hordoznak. Érdekes és sajnálatos, hogy teljes egészében még senki sem elemezte stilisztikai szempontból. Készültek róla tanulmányok, azonban ezek vagy életrajzi, vagy általános irodalmi elemzések, nem meghatározott nyelvtani, stilisztikai szempontúak. Kovács Vilmos költészete, verseinek mondanivalója, mind a

mai napig aktuális. Versein keresztül megvilágosodik kora történelmi háttere, és a költő helye az irodalomtörténetben. Ő az első magyar nyelven író kárpátaljai költő, aki tehetsége révén került előtérbe, s akinek életművét méltatlanul mellőzte mind a tudományos, mind az irodalmi élet.

Irodalom

ÉKSz 1972 – Magyar Értelmező Kéziszótár. Szerk.: Juhász–Kovalovszky–O. Nagy–Szőke. Budapest, Akadémiai .

Gál 1998 – Gál József. Kovács Vilmos költői világa. In: Acta Hungarica, VII. évfolyam. Szerk: Lizanec Péter

Kicsi Sándor 1991 – Kicsi Sándor András. Az alapszínnevek lexikalizációjáról. In: NyR. CXII/4.

Kovács 1957 – Kovács Vilmos. Vallani kell. Uzshorod, Kárpátontúli Területi Könyvkiadó.

Kovács 1959 – Kovács Vilmos. Tavaszi viharok. Uzshorod, Kárpátontúli Területi Kiadó.

Kovács 1962 – Kovács Vilmos. Lázás a Föld. Uzshorod, Kárpátontúli Területi Kiadó.

Kovács 1968 – Kovács Vilmos. Csillagfénynél. Uzshorod, Kárpáti könyvkiadó.

S. Benedek 1993 – S. Benedek András. A tettenérhető történelem. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó.

Шейнина Е. А. Энциклопедия символов. – Москва: Издательство «Гюрсинг»